

УДК 378

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В АГРАРНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Н.А. Олійник

У статті проаналізовано роль гуманітарних дисциплін у формуванні професійної мобільності майбутніх фахівців аграрної галузі в аграрних вищих закладах освіти. Висвітлено головні завдання гуманітарної підготовки в аграрних навчальних закладах. Визначено принцип гуманітаризації освіти, розроблено структурну схему формування професійно мобільних якостей особистості.

Ключові слова: гуманітарна підготовка, професійна мобільність, студенти, професійна підготовка, гуманітаризація, духовність, професійно-етична культура.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ГУМАНИТАРНОЙ ПОДГОТОВКИ

Н. А. Олейник

В статье проанализирована роль гуманитарных дисциплин в формировании профессиональной мобильности будущих специалистов аграрной отрасли в аграрных высших учебных заведениях. Освещены главные задачи гуманитарной подготовки в аграрных учебных заведениях. Определен принцип гуманитаризации образования, разработана структурная схема формирования профессионально мобильных качеств личности.

Ключевые слова: гуманитарная подготовка, профессиональная мобильность, студенты, профессиональная подготовка, гуманитаризация, духовность, профессионально-этическая культура.

THE FORMATION OF STUDENTS PROFESSIONAL MOBILITY DURING HUMANITARIAN TRAINING AT THE AGRARIAN UNIVERSITIES

N.A. Olejnik

The article is devoted to the problem of formation of students' professional mobility in the process of studying humanitarian subjects at higher agrarian education institutions. One of the main problems of the Ukrainian agricultural sector is the training of highly qualified specialists with developed professional skills with sufficient level of professional mobility formation, that is, the ability to change the direction of one professional activity to another, to master new technologies successfully, to get new knowledge and skills. The studying of humanitarian subjects at the university is an important factor in formation of professional mobility of the young specialist of the agricultural sector. The aim of these subjects is the training and upbringing of young personality, formation of such qualities as responsibilities, morality and high level professionalism.

The main barrier for formation of students' professional mobility of agricultural branch is belief that agricultural subjects are more important than social and humanitarian ones, that's why the great attention should be paid to the agricultural subjects; the social and humanitarian subjects are considered secondary subjects. As a result, the system of higher agrarian education changed into standardized «agrocentric» environment with the priority to special subjects, their studying is an optimal model of specialist from the agrarian university. The structural scheme of formation of students' professional mobility has been constructed; as we think it corresponds to the modern production requirements. The result of the introduction in the educational process of agricultural higher educational establishments of humanitarian subjects is the basis for formation of professional mobility of individuals, promote social and social and psychological development of personality, acquisition of interactive skills.

Key words: humanitarian preparation, professional mobility, students, professional preparation, humanitarization, spirituality, professionally-ethic culture.

Характерною ознакою розвитку науково-освітньої сфери на сучасному етапі є формування інтелектуального потенціалу суспільства з урахуванням інформатизації та глобалізації. Процеси європейської інтеграції проникають майже в усі сфери суспільного життя. Не залишилась осторонь від них і вища аграрна школа.

Для успішного розв'язання цих питань вища аграрна школа України покликана створювати необхідні умови формування професійно й соціально компетентної особистості, здатної до творчості й самовизначення, що передбачає цілеспрямовану й систематичну діяльність вищого навчального закладу, орієнтовану як на створення сприятливих умов для духовного, інтелектуального й фізичного розвитку, так і на формування соціально-значущих якостей, установок і ціннісних орієнтацій особистості, що сприятимуть самовдосконаленню й творчій самореалізації особистості майбутнього фахівця.

Важлива роль у цьому процесі належить фахівцям аграрної галузі, що володіють не лише високо розвиненими професійними вміннями та навиками, а й достатнім рівнем сформованості професійної мобільності, тобто вмінням змінювати один напрям професійної діяльності на інший, успішно оволодівати новими технологіями, новими знаннями й вміннями.

Тому особливо актуальним стає аналіз процесів свідомого розвитку особистості й передусім формування професійної мобільності фахівця, опанування ним морально-естетичного ідеалу як установки цілепокладання, що має забезпечити сходження особистості до свого вдосконалення, здійснення життєвого самовизначення, пошуку методів самореалізації та саморегуляції особистості.

Проблемам дослідження та формування різноманітних видів мобільності присвячено праці багатьох науковців. Зокрема, професійній мобільності як одній із ключових характеристик професійного розвитку особистості та проблемам організації процесу й досягнення якості професійної підготовки присвячені роботи А. Архангельського, Е. Зеєра, Н. Кузьміна та ін. Формуванню професійної мобільності як однієї із найважливіших складових професійної компетентності відводиться чільне місце в працях В. Андрєєва, А. Вербицького, Б. Гершунського, І. Зимова, В. Козирєва, А. Маркової та ін.

Дослідженням процесу формування професійної мобільності студентів у вищих навчальних закладах присвячено роботи А. Нелепової, Н. Латуші, Л. Варонової та ін. Вивченням професійної мобільності з погляду соціології займалися такі науковці, як С. Макєєв, Е. Мерфі-Леджьюн та ін.

Водночас, слід зазначити недостатню увагу науковців до виявлення особливостей формування професійної мобільності студентів у процесі гуманітарної підготовки в аграрних вищих навчальних закладах, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення особливостей формування професійної мобільності студентів у процесі гуманітарної підготовки в аграрних ВНЗ.

У системі вищої аграрної освіти сьогодні особливого значення набуває гуманітарна підготовка як складова процесу формування професійно мобільної особистості майбутніх фахівців, оскільки в педагогічному словнику зазначено: «Вища освіта є сукупністю систематизованих знань і практичних навичок, що дають змогу розв'язувати теоретичні та практичні завдання за профілем підготовки з урахуванням вимог виробництва, освіти, науки, культури та перспективи її розвитку. Водночас вищу освіту слід розглядати і як систему підготовки спеціалістів вищої кваліфікації та здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх покликань, інтересів і здібностей» [2, с. 88].

Гуманітарні науки є узагальненою думкою усього людства, яка ґрунтується на теоретичних надбаннях, здобутих у лоні різних наук багатьох країн світу. Ідейною основою сучасних гуманітарних наук – є загальнолюдські пріоритетні цінності, але головною метою пізнання студентами цих наук є обґрунтування оптимальних шляхів та засобів досягнення соціальної справедливості, забезпечення громадської злагоди, прогресивного розвитку суспільства та формування інтелектуально-творчої особистості в культурному середовищі.

Реформування української вищої освіти, зокрема в галузі викладання гуманітарних наук та їх сучасного впливу на студентську молодь, як у змістовному так і в управлінському аспектах, сьогодні повинно спиратись на нові ідеї та принципи, що забезпечують формування моральних та вольових якостей активної, незалежної і творчої особистості студента.

Саме така освіта, яка вважає центром своєї уваги людину, молоду особистість та її духовний розвиток і систему цінностей – є гуманістичною.

Гуманітарні науки завжди пов'язані з поняттям «гуманізму» – прогресивного напрямку в суспільній думці, яке характеризується захистом гідності людини, її свободи та всебічного розвитку. Гуманістичний світогляд – це система поглядів, що історично змінюється, вона визнає благо людини основним критерієм суспільства, характеризується інтересом людини до самої себе, до свого внутрішнього світу й до інших людей, які її оточують, бережливим ставленням до природи й людини та переконанням у її високій цінності, поваги до людської гідності, та в праві кожного розвивати свої особисті здібності та задовольняти власні потреби.

Гуманізація навчально-виховного процесу у вищих аграрних навчальних закладах допомагає студентам оволодіти гуманістичними цінностями, загальнолюдською культурою, усвідомити значення людини в змінах довколишнього світу й формувати високі моральні та етичні принципи, виступає важливим засобом розвитку сучасного світогляду молодої людини.

Вона впливає на підготовку широко освічених спеціалістів, інтелігентних осіб, які зможуть у майбутньому під впливом своєї професійної діяльності розв'язувати складні науково-технічні та соціально-політичні завдання. Таким чином, гуманітарні знання формують не просто мобільну, культурну та освічену людину, вони є невід'ємною складовою професійної підготовки, оскільки сучасний фахівець, використовуючи всі можливості науково-технічного прогресу, інформаційно-комп'ютерне забезпечення, не працює суто з механізмами та обладнанням, проте реалізовує свої таланти, здібності, прагнення в соціальному оточенні, серед людей, суспільства з його історичним досвідом, традиціями, моральним укладом та етичними нормами, що втілюються у вчинках конкретних особистостей.

В агропромисловому секторі країни фахівець, не здатний використовувати знання про людину в усіх багатовимірних аспектах, не зможе організувати виробничий процес, сформувати активну громадянську позицію, відповідальне ставлення до головного ресурсу сільськогосподарського виробництва – землі, природи, довкілля.

Гуманітарні дисципліни в повній мірі здатні розкрити перед студентами як певні соціальні вимоги, так і гуманістичну спрямованість професійної підготовки, оскільки дають знання про соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві, формуючи світоглядну позицію, стійкий інтерес до освітнього процесу загалом, національну та громадянську позицію. Виконуючи роль консолідуючого компоненту професійної підготовки, гуманітарні дисципліни є стрижневими в зростанні професійно мобільної, зрілої особистості. Гуманітарні знання формують доброзичливе, уважне, співчутливе та шанобливе ставлення до інших, відданість обраній професії, відповідальність за результати дій та вчинків, орієнтують на самореалізацію здібностей кожної людини, оскільки навчають здобувати знання й самовдосконалюватись

протягом всього життя. Гуманітарно освічена людина є такою, що самовизначається в суспільстві за допомогою системи утворювальних знань про моральні та духовні цінності, різноманітні культурні практики, що виводять людину за межі конкретного предмета, забезпечують відкритість до пізнання та самопізнання власне особистості.

Розглядаючи можливості гуманітарних дисциплін у процесі формування професійної мобільності в майбутніх фахівців аграрної галузі, можемо виділити такі: гуманітарні дисципліни мають неабиякий вплив на формування ціннісних орієнтацій фахівця, його професійних і особистісних якостей; гуманітарні науки формують мотивації майбутнього фахівця. Багато студентів вважає, що гуманітарні знання допомагають розібратися в довколишній дійсності самому собі та іншим людям, бо поняття «гуманізму» є відображенням людяності в поведінці особистості, ствердженням поваги до її цінностей, мотивують до навчальної та професійної підготовки; гуманітарні дисципліни позитивно впливають на формування міжособистісних взаємодій майбутніх фахівців; гуманітарні дисципліни є засобом розвитку особистості, служать основою формування ключових компетенцій; гуманітарні дисципліни володіють величезним спектром форм і методів пізнавальної діяльності, необхідних для формування професійної мобільності майбутнього фахівця; гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у формуванні усвідомленого ставлення особистості до процесів самоосвіти та самовдосконалення [4, с. 140].

У ході вивчення гуманітарних дисциплін відбувається не тільки засвоєння студентами знань і формування у них умінь і навичок, а й надається можливість «відкривати» ці знання самим. Такі «відкриття», за визначенням Е. Шиянова, стають «їх світом», створюють умови для необмеженої самореалізації [1, с. 52].

У аграрній освіті традиційно до списку гуманітарних дисциплін включають мови (українську та іноземну), історію, культурологію, соціологію, основи правознавства, етику й психологію, політологію, релігієзнавство. Так, наприклад при вивченні філософії майбутній фахівець повинен знати форми й види світогляду, розуміти розбіжності світобачення й світорозуміння; основні етапи історії розвитку філософської думки, уміти розрізняти специфіку світобачення й світорозуміння кожної культурно-історичної епохи; порівнювати, пояснювати, аналізувати, критично оцінювати духовні та релігійні явища, орієнтуватися в багатому світі духовної культури; аргументовано відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему, толерантно ставитись до протилежних думок. При вивченні дисципліни правознавство майбутній фахівець аграрної галузі отримує високий рівень юридичної обізнаності, правосвідомості, вивчає загальні положення основних галузей права України; зміст правових положень, які формують правовий стан людини і громадянина в державі, що необхідне в професійній діяльності будь-якого фахівця. Досить корисним для формування професійного мобільного фахівця є вивчення дисциплін культурологічного спрямування, адже вивчення проблеми розвитку культури українського народу в контексті світової культури також дає можливість молодому поколінню ознайомитись із науковими та культурними здобутками нації. Сьогодні важливу роль відіграє зв'язок професійної підготовки з культурологічною підготовкою, яка сприяє розвиткові культури мислення, формуванню професійної культури, впливає на поведінку та розвиток особистості.

Науковець О.Островерх виокремлює два аспекти гуманітаризації: людинознавчий, як відображення знань про життя й діяльність особистості, і культурологічний, спрямований на відображення людської діяльності в її історичному розвитку. У цьому зв'язку гуманітаризація освіти передбачає її переорієнтацію з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу, насамперед – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення. А в основу навчання покладається формування особистості з багатим духовним потенціалом, орієнтованої на самовдосконалення та самореалізацію [5, с. 147].

Ми в жодному разі не розглядаємо питання збільшення питомої ваги дисциплін гуманітарного циклу та не робимо спроби знівелювати значення фахової та природничо-наукової підготовки шляхом їх штучного «приєднання» до окремо взятих тем з історії, культурології, філософії тощо. Навпаки, завдяки гуманітаризації в професійній освіті відбувається відсторонення від гностичного підходу, що формувало знання шляхом їхньої репродукції, до діяльнісного, а саме – формування активної творчої пізнавальної позиції, інтерактивних умінь та навичок, мотивації саме до свідомого вибору професійної освіти через блок гуманітарної підготовки, що наскрізною програмою повинна проходити через фахові дисципліни.

Зміст та мета дисциплін гуманітарного циклу відповідно до вимог освітньо-професійної програми підготовки механіка, технолога, агронома певною мірою відтворює вимоги до формування гуманітарних знань. Разом із тим недостатньо прослідковується взаємозв'язок, взаємозалежність фахових та гуманітарних знань як інтегрованої системної схеми формування професійної мобільності спеціаліста.

Першочерговими завданнями гуманітарних дисциплін у формуванні професійної мобільності фахівців вважаємо такі: навчити студентів аналізувати та формувати своє бачення будь-якої проблеми, давати оцінку подій і явищ відносно власного буття, приймати відповідальні рішення; навчити за

аналогією використовувати на практиці вміння й знання, знаходити шляхи вдосконалення та їх трансформації в реальних умовах ринкової економіки; сформувати навички управлінської та організаторської роботи; формувати економічне мислення; довести, що особистість повинна рахуватися із соціальними нормами, історичним досвідом, звичаями, традиціями, що існують у суспільстві.

В останній час у аграрних ВНЗ сформувався такий підхід, при якому основна увага приділялася сільськогосподарським дисциплінам, тоді як суспільствознавчі та гуманітарні навчальні дисципліни вважалися другорядними. Унаслідок цього система вищої аграрної освіти перетворилася на чітко виражене стандартизоване «агроцентричне» середовище з культом спеціальних дисциплін. У їх засвоєнні вбачалася оптимальна модель фахівця випускника аграрного ВНЗ. Не заперечуючи прагматичних здобутків такого підходу до аграрної освіти, слід зауважити, що він не забезпечував духовного й морального розвитку особистості, не формував засвоєння особистістю цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих певному суспільству при активному відтворенні соціального досвіду, історично накопиченій культурі, входжень у соціум, що породжує зміни соціальної структури суспільства [4, с.137]. З урахуванням цих положень нами розроблено структурну схему формування професійно мобільних якостей особистості, яка, на нашу думку, відповідає сучасним вимогам виробництва (рис. 1).

Специфікою вищої аграрної освіти є те, що викладачі ВНЗ в більшості своїй мають фахову сільськогосподарську освіту, ставлячись до педагогічної діяльності як до виробничої сфери. В організації навчально-виховного процесу в зв'язку з таким іноді однобоким розумінням освітньої діяльності виникають певні труднощі. Тому слід провести більш глибоке дослідження педагогічних і психологічних аспектів професійної спрямованості гуманітарних дисциплін, оскільки впровадження гуманітарної складової в навчально-виховний процес визначає компетентність і викладача, і студента – майбутнього спеціаліста агропромислового комплексу.

Рис. 1. Структурна схема формування професійно мобільних якостей особистості

Разом з тим, гуманітарні дисципліни наскрізною лінією проходять від 1 до 5 курсу навчання, інтегруючи міжпредметні зв'язки й формуючи гуманітарні знання, що є основою для підготовки всебічно розвиненої мобільної особистості, фахівця сучасного агропромислового виробництва.

Принцип гуманітаризації освіти передбачає технологію навчання, у якій всі педагогічні процеси спрямовуються на диференційований розвиток і саморозвиток особистості, максимальне наближення кожної навчальної дисципліни до майбутніх потреб особистості, формування системи морально-правових відносин, політичної культури, оптимальне поєднання загальнолюдських і національних цінностей, виховання на засадах християнської моралі, посилення ролі гуманітарних наук і гуманітарно-орієнтоване вивчення інших навчальних предметів [2, с. 50].

Таким чином, гуманітарна підготовка в аграрних вищих навчальних закладах спрямована на формування професійно мобільної особистості, стимулювання соціального й соціально-психологічного

розвитку особистості майбутнього фахівця аграрної галузі, який, зокрема, містить: опанування соціальних знань, потрібних для орієнтації в довколишньому світі (соціальне оточення, довкілля, часове орієнтування, географічна, політична, економічна орієнтація тощо); набуття інтерактивних здатностей – умінь самостійно організувати взаємодію з іншими людьми й здійснювати спільну діяльність, мовленнєвої компетентності, необхідних здатностей у сфері соціального оцінювання й самооцінювання, які забезпечать визначення й реалізацію адекватного ставлення до себе й до інших людей завдяки високому рівневі професійно-етичної культури.

Література

1. Гуцоляк О. О. Роль гуманітарної підготовки як складової формування особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти [Текст] / О. О. Гуцоляк // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2012. – Вип. 32-33 (36-37). – С. 46-55
2. Заславская, Т. И. Социология экономической жизни: Очерки теории / Т. И. Заславская, Р. В. Рывкина. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского гос. ун-та, 1991. – 442 с.
3. Костриця Н. Гуманітаризація аграрної освіти в контексті освітніх змін [Текст] / Н. Костриця // Вісн. Львів. Ун-ту. Сер. Педагогіка. – 2009. – Вип. 25, Ч. 1. – С. 256–262
4. Латуша, Н. В. Роль гуманітарної підготовки в аграрних ВНЗ / Н. В. Латуша // Гуманітарний корпус : зб. наук. статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. – Вінниця, 2015. – Вип. 4. – С. 137–140.
5. Островерх О. О. Гуманітаризація як найважливіший принцип побудови освітніх систем / О. О. Островерх // Педагогічні особливості формування професійних якостей студентів : зб. наук. пр. – Харків : СТИЛЬ-ІЗДАТ, 2004. – С. 146–151.
6. Руденко Л. А. Роль української філософської та культурологічної думки в розвитку національної ідеї / Л.А. Руденко // Товариство «Рідна школа» : історія і сучасність : наук. альм. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів : Вид-во Львів. край. т-ва «Рідна школа», каф. загальної та соціальної педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – Ч. 4. – С. 71–80.

References

1. Hutsolyak O. O. Rol' humanitarnoyi pidhotovky yak skladovoy iformuvannya osobystosti maybutnikh fakhivtsiv v systemi vyshchoyi tekhnichnoyi osvity [Tekst] / O. O. Hutsolyak // Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity. – 2012. – Vyp. 32-33 (36-37). – S. 46-55.
2. Zaslavskaya, T. I. Sotsiologiya ekonomicheskoy jizni: Ocherkiteorii / T. I. Zaslavskaya, R. V. Ryivkina. – Novosibirsk : Izd-vo Novosibirskogogo. un-ta, 1991. – 442 s.
3. Kostrytsya N. Humanitaryzatsiya ahrarnoyi osvity v konteksti osvitnikh zmin [Tekst] / N. Kostrytsya // Visn. L'viv. Un-tu. Ser. Pedahohika. – 2009. – Vyp. 25, Ch. 1. – S. 256–262
4. Latusha, N. V. Rol' humanitarnoyi pidhotovky v ahrarnykh VNZ / N. V. Latusha // Humanitarnyy korpus : zb. nauk. statey z aktual'nykh problem filosofiyi, kul'turolohiyi, psykhologiyi, pedahohiky ta istoriyi. – Vinnytsya, 2015. – Vyp. 4. – S. 137–140.
5. Ostroverkh O. O. Humanitaryzatsiya yak nayvazhlyvishyy pryntsyp pobudovy osvitnikh system / O. O. Ostroverkh // Pedahohichni osoblyvosti formuvannya profesinykh yakostey studentiv : zb. nauk. pr. – Kharkiv : STYL'-IZDAT, 2004. – S. 146–151.
6. Rudenko L. A. Rol' ukrayins'koyi filosof's'koyi ta kul'turolohichnoyi dumky v rozvytku natsional'noyi ideyi / L.A. Rudenko // Tovarystvo «Ridna shkola» : istoriya i suchasnist' : nauk. al'm. / Uporyad. i nauk. red. D. Hertsyuk, P. Sikors'kyy. – L'viv : Vyd-vo L'viv. kray. t-va «Ridna shkola», kaf. zahal'noyi ta sotsial'noyi pedahohiky LNU im. Ivana Franka, 2007. – Ch. 4. – S. 71–80.